

FRANCESC LÓPEZ PALOMEQUE

La «Regió de Lleida» a tall d'exemple:

una aproximació a les seves característiques socio-econòmiques i territorials

L'anterior número d'ARREL, i dins del dossier sobre el futur de la divisió territorial de Catalunya, hi publicàvem un ampli article sobre «Les comarques de l'Alta Muntanya. Evolució i perspectives de la política de Muntanya» a cura de Xavier Mateu i Modest Fluvià amb la col·laboració de Maria Serra i Alberch. Tant aleshores com ara vam creure interessant d'afrontar i donar continuïtat a la qüestió tot apropant-nos a la realitat i problemàtica de l'anomenada mitja muntanya catalana. Però mentre l'alta muntanya del país és un tot susceptible de ser estudiat de manera conjunta i general, la mitja muntanya ofereix unes realitats força canviants segons sigui la seva localització geogràfica. Això fa que cadascuna d'aquestes realitats requereixi un tractament específic.

L'article que tot seguit presentem al lector i del que n'és autor Francesc López Palomeque enceta aquesta via alhora que ofereix la possibilitat d'apropar-nos a l'articulació territorial del país des d'una perspectiva diferent a l'estrictament geogràfica. Aquesta possible alternativa és l'econòmica. L'exemple escollit en aquest cas, i que pot ser il·lustratiu per a futures anàlisis d'altres marcs geogràfics, és l'anomenada «Regió de Lleida» formada per les comarques del Segrià, la Noguera, la Segarra, l'Urgell i les Garrigues.

En la bibliografia actual sobre l'articulació del territori i la diversitat geogràfica catalana, diversos autors constaten l'existència d'una «regió» que gravita entorn de la ciutat de Lleida. És evident que els criteris utilitzats per arribar a aquesta afirmació són bàsicament de tipus social i econòmic, però no s'ha d'oblidar que en la projecció espacial de les activitats humanes i al llarg del seu procés històric, l'espai físic i les seves característiques —com a suport i com a recurs econòmic— han tingut un paper important. La Regió de Lleida apareix, doncs, avui com una realitat. No obstant això, les divergències sorgeixen a l'hora d'establir-ne els límits o l'extensió territorial. Segons els paràmetres o criteris utilitzats pels diversos autors, l'amplitud territorial de l'anomenada Regió de Lleida és més petita o més gran i varia des de l'espai configu-

rat per les comarques properes a la ciutat de Lleida fins a un espai més extens que abraça també les comarques pirinenques occidentals i ultrapassaria els límits provincials amb l'Aragó. En tot cas, cadascuna de les funcions de la ciutat té una dimensió espacial pròpia, de major o menor amplitud segons el grau d'especialització. Serà la suma i superposició dels àmbits de les diferents funcions la que determinarà, en definitiva, l'extensió espacial de la Regió de Lleida. A l'hora de presentar les característiques de la Regió de Lleida, hem escollit, coincidint amb la proposta d'altres autors, el seu àmbit més restringit, és a dir, el format per les comarques següents: el Segrià, la Noguera, la Segarra, l'Urgell i les Garrigues. Aquest àmbit coincideix amb la Regió VIII de les delimitades per la Ponència per a la Divisió Territorial de Catalunya de

l'any 1932. No obstant això, l'elecció obeeix al fet que aquest territori té avui una dinàmica definida i diferenciada de la d'altres parts o regions del territori català.

Amb aquestes pàgines pretenem donar a conèixer les característiques territorials i socio-econòmiques bàsiques de l'anomenada «Regió de Lleida». Hem ordenat el contingut en dos apartats. El primer, recull els indicadors bàsics que caracteritzen el territori: extensió, distribució de la població i indicadors de l'activitat econòmica i de la funció productiva. En el segon apartat, fem unes consideracions sobre el paper de la Regió de Lleida en el model econòmic i en el model territorial català, que ajudaran a entendre millor les característiques internes de la Regió de Lleida, assenyalades al primer apartat.

especialització productiva de la regió de lleida. una àrea d'agricultura dual

Les cinc comarques que considerem com a Regió de Lleida tenen una extensió de 5.549 km², que suposa el 17,4% del territori català, mentre que la seva població, 290.711 habitants, representa només el 4,9% de la població catalana. De la localització i de l'espai físic cal subratllar tres aspectes significatius. D'una banda, les terres de Lleida constitueixen la part de ponent del territori català, la qual té una continuïtat física amb les terres de l'Aragó. En segon lloc, és una zona allunyada de Barcelona, amb unes distàncies de 100-200 Km. I finalment, l'espai físic està configurat per una plataforma estructural que dona lloc a una morfologia relativament plana a excepció dels costats i els contactes amb el Pre-pirineu i el Sistema mediterrani. En definitiva, forma la superfície plana més extensa de Catalunya. Aquestes tres característiques —«frontera», amb l'Aragó, zona allunyada de Barcelona i extensa superfície plana, travessada pel Segre— han incidit en la configuració de la Regió de Lleida.

És important insistir en les característiques de l'espai físic, ja que les diferències internes han determinat, a la vegada, un aprofitament diferent de la terra i un desigual desenvolupament socio-econòmic. La morfologia presenta les primeres diferències. La part externa de la regió, excepte la zona de ponent és més abrupta que la part cen-

tral. La primera la formen les Garrigues Altes, La Segarra, La Noguera Nord, mentre que el Segrià, l'Urgell, les Garrigues Baixes i la part sud de la Noguera, formen una extensa zona plana. Les possibilitats d'explotació són determinades, a més a més, per la presència o no d'aigua. En aquest cas, cal assenyalar que les precipitacions són escasses, excepte en alguns indrets de muntanya. Per aquesta raó el fet diferenciador més important el constitueix la xarxa hidrogràfica i, en definitiva, la possibilitat de poder regar la terra. El riu Segre i els seus afluents principals travessen la regió per la part de ponent i només mitjançant la construcció de canals s'ha pogut regar una part de la regió, la part més plana i propera a Lleida. Apareixen, doncs, dues zones clarament diferenciades: la part més central i plana, de regadiu i la part més externa i muntanyosa, de secà.

La localització i el paper de la ciutat de Lleida i les característiques morfològiques de l'espai físic, que no presenta obstacles d'importància, han determinat el desenvolupament d'una xarxa viària amb caràcter radial. És a dir, que les carreteres més importants comuniquen la ciutat amb els nuclis més grans del territori. La xarxa transversal, que uneix l'espai intraregional sense passar per Lleida, té un caràcter secundari i presenta deficiències en el seu traçat i en el seu manteniment. D'altra banda, és evident que una regió de l'interior de Catalunya i situada en una zona «fronterera» s'ha de veure travessada per vies de caràcter interregional. En el

nostre cas, a part de les línies de ferrocarril, cal assenyalar la carretera nacional II, també la carretera que uneix Tarragona amb la Seu d'Urgell i sobre tot l'autopista Barcelona-Lleida-Saragossa. Finalment, també és evident, en el cas de l'autopista, que el seu traçat i la seva funcionalitat s'aparten de les mateixes necessitats d'infraestructura viària intraregional.

població i activitat econòmica

L'anàlisi de la població i el poblament de la Regió de Lleida, així com d'altres indicadors que considerarem més endavant, posen en evidència l'existència de dues zones de característiques diferents. La relació entre la població de la regió, 290.711 habitants el 1981, i l'extensió del territori reflecteix una densitat de 52,4 hab./Km², notablement inferior a la mitjana catalana que és de 186,6 hab./Km². Aquesta diferència s'accentua molt més si s'exclou la ciutat de Lleida i el Segrià. Així, trobem comarques, com la Segarra o la Noguera, amb unes densitats de 24 i 24,3 hab./Km² respectivament. Aquestes densitats són de les més baixes de Catalunya, si exceptuem les comarques de muntanya. En sentit contrari, el Segrià té una densitat de 116,6 hab./Km², conseqüència del pes que té Lleida en el conjunt de la població, el 37,5% del total regional.

En les darreres dècades (1960-1981), la població de la regió ha augmentat un

Quadre núm. 1

Característiques bàsiques de superfície, població i renda												
Comarques	Super. Km ²	Evolució de la població			% Inc. Acum. 60/81	1981	Pobl. Cap. C. 1960	% Cap. Com. s/tot	Pobl. Cap. C. 1981	% Cap. Com. s/tot	Renda i dip. 1979	
		1960	1970	1981							1	2
Garrigues	840	26.642	24.355	22.524	-0,87	26,6	5.086	19,1	5.139	22,8	277,9	264,8
Noguera	1.841	48.325	47.961	44.678	-0,39	24,3	8.342	17,3	12.432	27,8	282,0	288,9
Segarra	720	19.275	17.911	17.275	-0,55	24,0	5.330	27,6	6.406	37,0	288,7	294,4
Segrià	1.469	122.444	152.759	171.287	+1,36	116,6	63.850	52,1	109.573	64,0	313,2	327,7
Urgell	679	36.902	37.432	34.947	-0,27	51,5	7.317	19,8	10.959	31,3	295,8	306,0
Total	5.549	253.588	280.418	290.711	+0,60	52,4	—	—	—	—	308,8	319,2
Catalunya	31.930	3.925.871	5.122.593	5.958.208	+2,08	186,6	—	—	—	—	322,6	332,9
% Regió/Cat.	17,4	6,5	5,5	4,9								

1. Renda Familiar disponible per càpita en milers de pessetes

2. Dipòsits per càpita en milers de pessetes

Font: Dades elaborades pel C.I.D.C. a partir del CENSO DE LA POBLACIÓN DE ESPAÑA (diversos anys)

Elaboració pròpia a partir de les dades del CENSO DE LA POBLACIÓN DE ESPAÑA (diversos anys)

La informació sobre la renda de: A. Castells; M. Parellada; F. Sicart: "Estimació de la renda i dipòsits de les comarques i els principals municipis de Catalunya" a la REVISTA ECONÓMICA. Banca Catalana núm. 66 desembre, 1982. P. 1-18.

Quadre núm. 2

Distribució dels municipis i la població (de dret) segons la seva grandària (1981)												
	De 0 a 500 hab.		De 500 a 2.000 hab.		De 2.000 a 5.000 hab.		De 5.000 a 10.000 hab.		Més de 10.000 hab.		Total	
	% m	% pob.	% m	% pob.	% m	% pob.	% m	% pob.	% m	% pob.	% m	% pob.
Garrigues	48,0	13,5	36,0	29,8	12,0	34,0	4,0	22,7	—	—	100	100
Noguera	28,6	5,8	54,3	36,5	14,3	30,0	—	—	2,8	27,7	100	100
Segarra	57,1	15,5	33,3	32,4	4,8	15,0	4,8	37,1	—	—	100	100
Segrià	19,0	1,7	59,5	16,3	14,3	10,8	4,8	8,1	2,4	63,1	100	100
Urgell	38,5	8,0	50,0	37,2	7,7	23,6	3,8	31,2	—	—	100	100

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de C.I.D.C. POBLACIÓ DELS MUNICIPIS I COMARQUES DE CATALUNYA, 1975-1981, Barcelona, 1981

Quadre núm. 3

Distribució de la població activa per comarques i sectors econòmics (1975)												
	Agricultura		Indústria		Construcció		Serveis		Sense espec.		Total	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%
Garrigues	4.616	56,3	1.164	14,2	770	9,4	1.626	19,9	15	0,2	8.191	100
Noguera	7.093	42,8	3.604	21,8	1.474	8,9	4.349	26,3	40	0,2	16.560	100
Segarra	2.565	38,0	1.832	27,2	460	6,8	1.846	27,4	40	0,6	6.743	100
Segrià	14.702	25,5	11.794	20,4	6.689	11,6	24.260	42,0	286	0,5	57.731	100
Urgell	4.623	36,4	2.895	22,7	1.249	9,8	3.935	30,9	30	0,2	12.732	100
Total	33.599	33,0	21.289	20,9	10.642	10,4	36.016	35,3	411	0,4	101.957	100
Catalunya	145.076	6,4	925.128	40,4	241.337	10,5	945.822	41,3	31.898	1,4	2.289.261	100

Font: C.I.D.C. DADES ESTADÍSTIQUES DEL PADRÓ MUNICIPAL D'HABITANTS 1975. INDICADORS DEMOGRÀFICS DE LES COMARQUES CATALANES. BARCELONA, DESEMBRE 1983
Elaboració pròpia

Quadre núm. 4

Superfície de terres en cada modalitat (unitats en hectàrees) 1976										
	Superf. Total	Superf. Agrícola	Prats, past.			Secà	Distr. Regadiu		Distr. Secà	
			Forest armar i espartar	Cultius	Regadiu		Herb.	Lleny.	Herb.	Lleny.
Garrigues	78.379	71.243	19.925	51.318	11.975	39.323	9.736	2.176	10.709	32.480
Noguera	181.294	152.096	72.815	79.281	29.040	50.241	24.105	3.717	49.554	7.810
Segarra	73.264	61.460	19.490	41.970	1.001	40.969	416	580	44.217	3.767
Segrià	146.907	129.114	19.676	109.438	75.737	37.701	44.742	27.634	25.487	16.589
Urgell	78.216	68.964	10.974	57.990	20.036	37.954	17.854	1.495	32.787	10.455
Total	558.060	482.877	142.880	339.997	137.789	206.188	96.853	35.602	162.754	71.101
Catalunya	3.192.557	2.690.360	1.703.751	986.600	260.666	725.934	176.931	62.008	457.244	332.983

Font: Brunet, J. M. i altres: L'AGRICULTURA CATALANA. ESTUDI ECONÒMIC
Fundació J. Bofill. Banca Catalana

0,60% anual mentre que el creixement del conjunt de Catalunya ha estat del 2,01% anual. De fet, aquest índex de la Regió de Lleida amaga un creixement desigual per comarques. Només el Segrià té un creixement positiu, conseqüència del creixement de la ciutat de Lleida. Les altres comarques han perdut població entre 1960 i 1981 (vegeu el quadre 1). Aquest comportament determina que les comarques, excepte el Segrià, siguin considerades com a estancades o regressives demogràficament.

L'anàlisi demogràfica s'ha de completar amb l'evolució dels nuclis de població i això ens porta a parlar del poblament. Malgrat la pèrdua de població de les comarques, a excepció del Segrià, les capçaleres comarcals i altres nuclis grans han augmentat la seva població, la qual cosa indica que la pèrdua de població de la resta de nuclis de les comarques encara ha estat més important. D'altra banda, a escala regional apareix una clara jerarquització dels nuclis de població. En primer lloc, trobem la ciutat de Lleida, amb 109.000 habitants. Després, Balaguer (12.432 habs.), Tàrraga (10.959), Cervera (6.406) i les Borges Blanques (5.139), com a capitals comarcals. La jerarquia apareix, també, a un altre nivell, concretament a escala comarcal. Les xifres del quadre 1 són significatives d'aquest fet. El pes de la capital comarcal és considerable en totes les comarques, però com reflecteix el quadre 2, també existeixen nuclis, de grandària inferior, que completen la jerarquia. Aquesta estructura dels nuclis de població (grandària i distribució territorial) cobreixen la

necessària prestació de serveis. En aquest sentit, cal dir que la grandària de la capital regional i les facilitats de comunicació han determinat la concentració de molts serveis de 2.^a i 3.^a nivell a la ciutat de Lleida.

L'anàlisi de l'estructura econòmica i de funció productiva del territori pot fer-se mitjançant la valoració de diversos indicadors. En aquest cas utilitzarem només la sectorització de la població activa perquè és un dels paràmetres bàsics que defineixen l'estructura econòmica i territorial i per les pròpies limitacions d'aquestes pàgines. El quadre 3 recull la informació sobre la població econòmicament activa de les comarques de la Regió de Lleida i de Catalunya l'any 1975. L'anàlisi d'aquestes xifres permeten confirmar que la funció productiva del territori que analitzem és fonamentalment agrària.

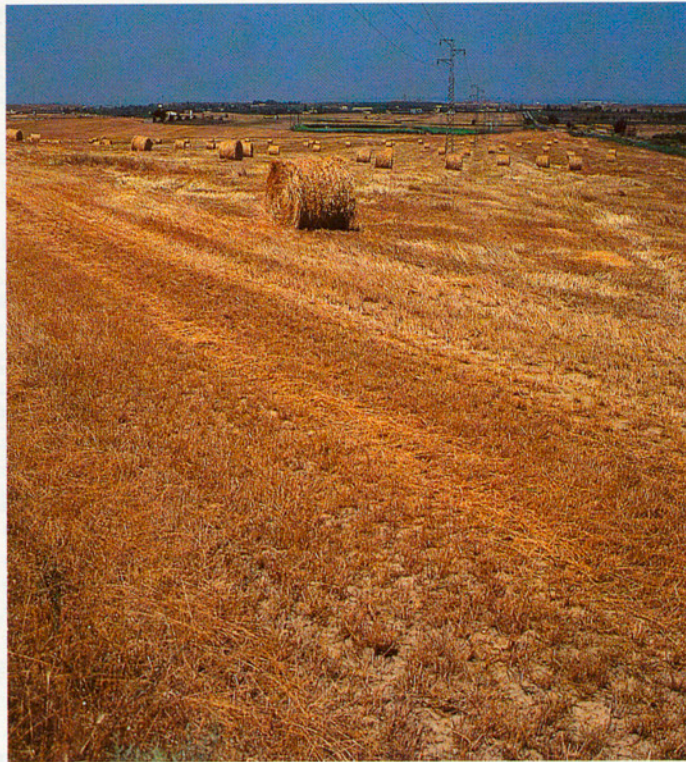
El 1975 la població ocupada al sector primari a la Regió de Lleida representava el 33% del total d'actius. Aquest percentatge és molt superior a la mitja de Catalunya, que només suposa el 6,4%. D'altra banda, la Regió de Lleida concentra el 23,2% del total dels actius del sector primari de Catalunya i cal recordar que la proporció del territori sobre el conjunt català és del 17,4% i la de la població el 4,9%. A nivell comarcal s'observen diferències que, a grans trets, es concreten en l'existència d'un percentatge inferior al 33% del sector primari al Segrià i en uns percentatges superiors a la resta de les comarques. Aquestes diferències són conseqüència, principalment, de la concentració d'altres activitats econòmiques (indústria i serveis) en determinats nuclis o indrets,

coincidint bàsicament amb les capçaleres comarcals i, sobretot, amb la ciutat de Lleida. Aquest darrer fet distorsiona el percentatge de població ocupada al sector primari del Segrià, fins al punt que aquesta comarca, amb només un 25,5%, és la que té un major nombre de persones ocupades en el sector primari (14.702, és a dir el 43,5% del total regional i el 10,1% de tot Catalunya). Cal afegir que al Segrià hi ha 18.583 persones que treballen al sector secundari i 24.260 al sector terciari. El mateix exemple del Segrià és il·lustratiu d'un altre fet que determina la major o menor ocupació en el sector agrari. Ens referim al fet que el sector agrari de regadiu —explotació intensiva i explotacions més petites— ocupa un major nombre d'actius que el sector agrari de secà. Així, tot i considerant que el Segrià (1.469 km²) és més gran que la Segarra (720 km²), el número de treballadors del sector primari en una i altra comarca és molt diferent: 14.702 al Segrià i 2.565 a la Segarra.

Les Garrigues és la comarca amb major proporció d'ocupats al sector primari, un 56,4%. També és aquesta comarca la que té un menor percentatge de població ocupada en el sector terciari. Cal tenir en compte que en aquesta comarca els nuclis de població són relativament petits i que la proximitat de la ciutat de Lleida ha accentuat el feble desenvolupament del sector serveis. Per ordre d'importància del sector primari, després de les Garrigues, trobem la Noguera (42,8%), la Segarra (38,02%), l'Urgell (36,3%) i finalment, el Segrià (25,5%). Aquesta darrera comarca té un 42,0% de població ocupada al



Perspectiva de la ciutat de Lleida (Segrià).



Els encontorns de Lleida (Segrià).

sector terciari, percentatge notablement superior al de les altres comarques i fins i tot superior a la mitja catalana. Tal com hem assenyalat, el pes de la ciutat de Lleida, que concentra les activitats terciàries d'una capital regional, explica aquest alt percentatge. L'activitat industrial a la regió no és important si es compara amb altres regions de Catalunya i els diferents percentatges comarcals s'expliquen per la major o menor intensitat o aprofitament de la terra (major o menor ocupació al sector agrari) i per la ubicació de determinades indústries a les capçaleres de comarques i altres nuclis importants. Així, a part del cas de Lleida (gran nombre d'actius industrials al Segrià respecte a la regió) destaca el cas de la Segarra que té un 27,2% d'actius al sector secundari. Aquest percentatge és superior al de les altres comarques i, en bona part, s'explica per l'existència de fàbriques de mobles a Cervera i la Cooperativa de Guissona.

Els percentatges assenyalats són indicatius d'una especialització agrària del sistema productiu, que s'accentua si situem aquesta regió en el conjunt de Catalunya. Així, cal recordar que el conjunt de Catalunya només el 6,5% de la població és ocupada al sector primari, mentre que a la Regió de Lleida el percentatge és del 33 %. A escala comarcal cal dir que les Garrigues és la segona comarca de Catalunya, segons el percentatge de població activa del sector primari, després de la Terra Alta i, a més a més, dins de les 10 primeres apareixen la Noguera, la Segarra i l'Urgell,

mentre que el Segrià ocupa el lloc número 16, tot i que en números absoluts és la 1.ª comarca de Catalunya. En definitiva, aquests indicadors ens ajuden a entendre el fet que a la Regió de Lleida es troba l'espai agrari contiu i d'explotació intensiva més gran de Catalunya. Per la importància de la funció productiva agrària a la regió considerem convenient aprofundir en les característiques bàsiques del sector agrari i del sòl agrícola.

L'especificitat de l'espai agrícola i de la ramaderia

L'aprofitament i els usos del sòl de la Regió de Lleida presenten unes característiques diferencials que s'observen si els comparem amb els aprofitaments d'altres regions i també si es fa una anàlisi intraregional (vegeu el quadre 4). Així, si diferenciem entre la superfície dedicada a prats, pastures, foresters i espartar de la superfície cultivada, trobem que aquesta última representa a Catalunya el 30,9% de la superfície agrícola o productiva, mentre que per al conjunt de la Regió de Lleida el percentatge és de 70,5%, la qual cosa significa una proporció molt elevada de sòl dedicat a cultius i un menor percentatge de boscos i pastures, respecte al conjunt català. De fet, l'Urgell, amb un 84,5%, el Segrià amb un 84%, Les Garrigues amb un 72% i la Segarra amb un 68% són les quatre comarques catalanes amb major proporció de superfície cultivada. Només la Noguera té un percen-

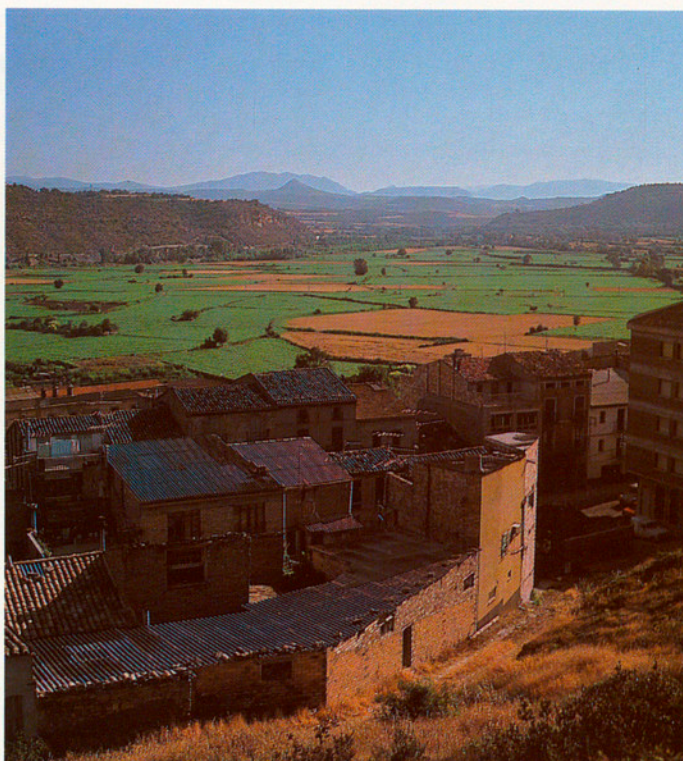
tatge menor (52%), però en qualsevol cas superior a la mitja catalana. Les característiques del substrat físic que s'han assenyalat expliquen aquestes diferències interregionals i intraregionals.

Les xifres del quadre 4 també posen en evidència una altra de les característiques que defineixen l'espai agrícola de la Regió de Lleida. Ens referim a l'elevada extensió, en termes absoluts i relatius, que ocupa el regadiu. Així, de la superfície cultivada a Catalunya el 26% és de regadiu, mentre que a la Regió de Lleida la proporció és del 41%. És evident que en aquest cas també existeixen diferències comarcals, ja que el regadiu es localitza a les comarques properes al riu Segre i en territori pla. La superfície regada ocupa un espai contiu que abraça quasi la totalitat del Segrià (un 69,2% de la superfície cultivada és de regadiu, és a dir 75.737 ha que representen el 29,1% del total català), i la part de les Garrigues, la Noguera i l'Urgell que limita amb el Segrià. És l'àrea més plana de la regió, i ha pogut ésser regada pel Canal d'Urgell (75.000 ha.), la sèquia de Pinyana (13.000 ha.) i el canal d'Aragó i Catalunya (unes 45.000 ha. al territori català). Cal dir que ja s'han iniciat els tràmits per a l'expropiació de terres, a fi de construir l'embassament de Rialb, al Segre mitjà, que possibilitarà, mitjançant la creació del canal de Segarra-Garrigues, regar una extensió aproximada de 75.000 ha. de la Segarra, l'Urgell i les Garrigues.

L'àrea de secà correspon, a grans trets, al territori més alt, al qual no és



Balaguer (La Noguera).



Vista des d'Artesa de Segre (La Noguera).

possible fer arribar per gravetat l'aigua que es deriva del riu Segre i dels seus afluents. És la part més alta de la plataforma estructural i ocupa la corona externa de l'àrea «central» (malgrat la seva dissimetria) i la més baixa ocupada pel regadiu. A la Segarra la superfície de secà és del 97,6%, a la Noguera el 63,4% i a les Garrigues el 76,6%, que són les comarques més significatives. Al marge dels límits comarcals la veritable línia divisòria entre l'àrea de secà i l'àrea de regadiu és el traçat del canal d'Urgell.

L'anàlisi del tipus de cultius ens pot permetre determinar l'especialització agrícola de la Regió de Lleida. Si considerem els dos grans grups de cultiu —cultius herbacis i cultius llenyosos— i la seva participació en la superfície regada i en la superfície de secà deduïm la importància que tenen els cultius llenyosos en els dos casos. Així, el 25,8% de l'àrea regada està dedicada als cultius llenyosos. Les 35.602 ha. ocupades pels arbres representen el 57,4% del total de cultius llenyosos a Catalunya. Per tant, l'àrea regada de la Regió de Lleida es caracteritza per un pes important dels arbres en el conjunt dels cultius (proporció superior a la del conjunt català) i pel fet que en aquesta regió es concentra més de la meitat dels cultius llenyosos en regadiu. En definitiva aquestes xifres són clarament definidores de l'especialització frutícola de la regió de Lleida, concretament de l'àrea regada.

La distribució dels cultius a l'àrea de secà presenta diferències comarcals

significatives, que podem concretar en les comarques de la Segarra i les Garrigues. En el primer cas predominen els cultius herbacis (cereals) i en el segon cas els cultius llenyosos (olivera i ametller). De fet, aquestes comarques formen part d'unes àrees agrícoles homogènies més grans. En el cas de la Segarra, parlem de l'àrea cerealística de la Catalunya central, i en el cas de les Garrigues, de l'àrea amb predomini de cultius llenyosos (olivera, ametller i vinya) que es prolonga per les comarques de Ribera d'Ebre, Priorat, Terra Alta i, fins i tot, la Conca de Barberà.

A més de l'especialització agrícola que hem assenyalat, la funció de producció agrària de la Regió de Lleida té en la ramaderia una component important. La primera referència a tenir en compte és la magnitud del cens ramader. La Regió de Lleida té aproximadament el 10% dels caps de boví, el 15% de les ponedores i, sobretot, cal destacar el 35% d'oví i porcí, respectivament sobre el total de Catalunya. Per comarques cal destacar el Segrià i la Noguera que concentren conjuntament més del 20% de l'oví i del porcí respecte al total català. A les altres comarques el nombre de caps és menys important, però també representa uns percentatges significatius en el conjunt de les comarques catalanes.

La ramaderia suposa, per a moltes explotacions agràries, quelcom més que una activitat complementària, sobretot si considerem la seva aportació al valor de la producció final. Hi ha hagut diverses circumstàncies que han afavo-

rit el desenvolupament de la ramaderia a la Regió de Lleida, des de la tradició, en alguns casos, fins a les economies d'escala que suposa la producció agrícola, el temps lliure o la dedicació a temps parcial que ha provocat la mecanització i la complementarietat productiva davant les oscil·lacions del mercat, entre altres. En aquest context, s'explica la localització d'un gran nombre de granges de porcí i aviram —granges que tenen pocs condicionaments a l'hora de la seva ubicació—, i que darrerament han adoptat la fórmula de la integració com a forma de relació entre el pagès i els proveïdors. Aquesta complementarietat agrícola-ramadera de les explotacions agràries de la Regió de Lleida és un element més que ajuda a entendre el manteniment de la dimensió de les explotacions agràries, que són relativament petites o mitjanes, segons les comarques.

Com a resultat de la magnitud, quantitativa i qualitativa, de l'espai agrícola i de la ramaderia, el valor de la producció agrària de la Regió de Lleida té gran importància en el context català. Concretament, més del 30% del valor de la producció final agrària de Catalunya s'obté de la Regió de Lleida. L'aportació de cada comarca és diferent com a resultat de les característiques que s'han assenyalat. Destaca el Segrià amb un percentatge que gairebé aporta la meitat del valor esmentat.

L'evolució dels tipus d'aprofitament, regadiu o secà, ha anat configurant la grandària de les explotacions agràries a les diferents comarques. De forma espe-



Vista des de Conill (La Segarra).



Camps de conreu als encontorns de Ferran (La Segarra).

Quadre núm. 5

Evolució de la dimensió mitjana comarcal de les explotacions agràries 1967, 1972 i 1982 (provisional)						
Comarques				Variació percentual		
	1962	1972	1982	1962/72	1972/82	1962/82
Garrigues	12,50	12,78	15,14	+ 2,24	+18,47	+21,12
Noguera	21,01	25,63	28,10	+21,99	+ 9,63	+33,75
Segarra	20,41	28,51	32,37	+39,69	+13,54	+58,60
Segrià	9,47	10,74	11,73	+13,41	+ 9,22	+23,86
Urgell	10,49	12,14	14,98	+15,73	+23,39	+42,80
Catalunya	13,27	18,71	20,03	+40,99	+ 7,05	+50,94

Font: TULLA, A: "Estructura agrària" a EL CAMPO. BOLETÍN DE INFORMACIÓN AGRARIA núm. 95. Monografía sobre CATALUNYA. P. 17-28

Quadre núm. 6

Parc de maquinària agrícola per comarques, 1975												
Comarques	Tractors		Motocultor		Equip de Conrear		Equip de Sembrar		Equip Auxiliar		Recol·lec. cereals	
	abs.	%/cat.	abs.	%/cat.	abs.	%/cat.	abs.	%/cat.	abs.	%/cat.	abs.	%/cat.
Garrigues	1.867	4,4	199	1,0	3.550	4,0	1.048	3,0	2.977	2,2	42	1,6
Noguera	2.925	7,5	444	2,2	6.757	7,6	3.551	10,1	5.712	4,3	267	10,1
Segarra	1.725	4,3	95	0,5	4.018	4,5	2.740	7,8	3.170	2,4	345	13,0
Segrià	6.679	15,0	2.509	12,7	15.471	17,5	4.148	11,8	18.606	13,9	192	7,3
Urgell	1.939	4,8	299	1,5	4.563	5,3	2.435	7,0	3.862	2,9	201	7,6
Total	15.135	35,2	3.546	17,9	34.359	38,9	13.922	39,7	34.327	25,7	1.047	39,6
Catalunya	42.936		19.777		88.276		35.048		133.811		2.642	

Font: Brunet, J. M. i altres: L'AGRICULTURA CATALANA, ESTUDI ECONOMIC Fundació J. Bofill. Banca Catalana, 1980.

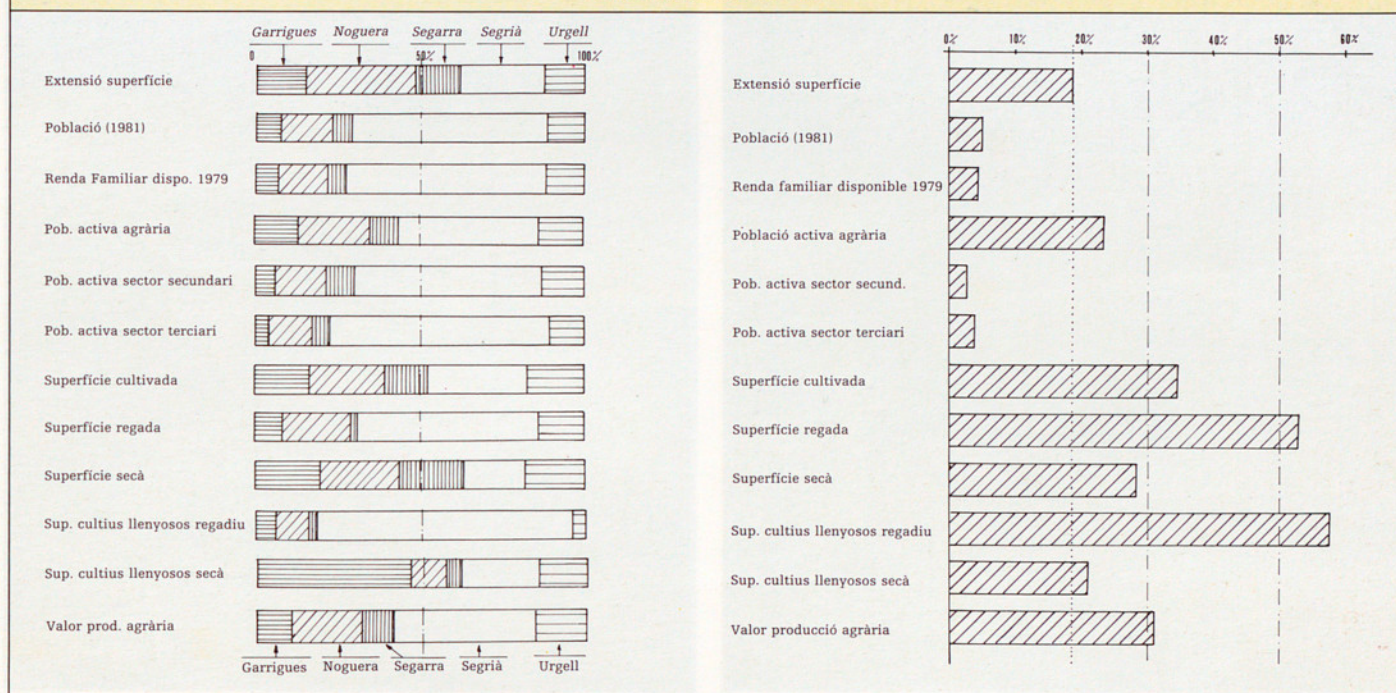
cífica, els canvis en les darreres dècades s'observen al quadre 5. No obstant, les xifres a escala comarcal engloben realitats diferents dins d'una mateixa comarca, segons les explotacions agràries siguin de regadiu o secà. Així succeeix, sobretot, a les Garrigues, l'Urgell i la Noguera. Així, doncs, l'element diferenciador que determina la desigual grandària de les explotacions és la ubicació a l'àrea regada o l'àrea de secà.

La grandària mitjana de les explotacions agràries a Catalunya l'any 1982 era de 20,03 ha. A la Regió de Lleida

trobem dues comarques, la Segarra i la Noguera, amb dimensions mitjanes superiors: 32,3 ha. i 28,1 h. respectivament. Són les comarques de secà, dit d'una altra manera, que tenen una bona part del territori sense regar. En sentit contrari, on predomina la superfície regada, la dimensió mitjana és inferior a la del conjunt català. Així, el Segrià té una grandària mitjana de les explotacions agràries de 11,73 h.; l'Urgell de 14,93 h. i les Garrigues 15,14 ha., tot i que la major part de la superfície d'aquesta comarca és de secà. Aquests

valor indiquen clarament que a l'àrea regada predominen les explotacions relativament petites o mitjanes, tant si les comparem amb la mitja del conjunt de Catalunya, com si considerem els valors absoluts de les explotacions mateixes. Malgrat tot, en altres comarques catalanes, on també predomina el regadiu, les dimensions encara són més petites. Les diferències de les dimensions entre les explotacions de regadiu i les explotacions de secà són lògiques, si considerem la rendibilitat de cadascuna. Aquest mateix fet explica que en les

**PARTICIPACIÓ DE LES COMARQUES EN EL CONJUNT DE LA REGIÓ DE LLEIDA.
INDICADORS BÀSICS.**



darreres dècades la dimensió mitja comarcal de les explotacions hagi augmentat més en les comarques on aquesta dimensió era més gran, és a dir en les zones de secà. Aquest ha estat un comportament general a tot Catalunya i que també s'observa en el cas de la Regió de Lleida. (Vegeu quadre 5).

la dualitat de l'espai agrari

La Regió de Lleida no té un espai agrari homogeni, tal com s'ha assenyalat a l'hora d'analitzar els diferents indicadors que la caracteritzen. La dicotomia bàsica està determinada pel regadiu i el secà. Recentment, el Departament d'Agricultura, Ramaderia i Pesca ha publicat una obra, *Sector agrari i territori*, on figura una tipificació de les àrees agràries catalanes. L'àrea 7 d'aquest estudi abraça l'espai que nosaltres hem caracteritzat com l'àrea regada de Lleida, mentre que l'àrea de secà de la Regió de Lleida apareix disgregada, formant part d'altres Àrees agràries més grans i que ultrapassen els límits de la mateixa Regió de Lleida. La Segarra i part de l'Urgell formen part de l'Àrea 8 a la part central de Catalunya (àrea de cultius herbacis-cereals), les Garrigues formen part de l'àrea 12 de predomini dels cultius llenyosos de secà i la zona de secà de la Noguera forma part de l'Àrea 6, amb la conca de Barberà i el Segre mitjà.

L'àrea regada de Lleida —Àrea 7— és una zona consolidada d'agricultura moderna, per l'existència d'una sèrie de

circumstàncies favorables (raons geogràfiques, nivell d'equipaments i infraestructura, comunicacions,...) ha tingut un procés de modernització de l'agricultura amb un elevat índex de mecanització i tecnificació dels processos productius. El quadre 6 permet observar l'elevada mecanització de tota la Regió de Lleida i especialment de les comarques de regadiu. D'altra banda, la forma d'explotació dominant és la de caràcter familiar. Ja hem assenyalat el predomini de les petites i mitjanes explotacions. Cal afegir el fet que el règim de tinença és, principalment, el d'explotació directa. Segons dades del Cens Agrari de 1972, a les Garrigues l'explotació en règim de propietat representava el 87,9%, al Segrià el 82,2%, a la Noguera el 76,4%, a l'Urgell el 75,6% i a la Segarra el 73,6%. Aquests percentatges són superiors a la mitja catalana, un 73,4%. Cal dir, també, que el percentatge de la superfície explotada en règim de parceria era en el conjunt de la Regió de Lleida superior a la del conjunt català. La parceria és important, sobretot a escala comarcal, a la Segarra i l'Urgell, la qual cosa fa aparèixer de nou la dicotomia secà-regadiu. No obstant, en les darreres dècades aquest tipus de règim de tinença ha minvat considerablement.

A l'àrea regada de Lleida les relacions de producció participen plenament de l'organització capitalista, apareixen fortes dependències respecte a les empreses multinacionals que es concreten en el mecanisme de subministrament (maquinaria, adobs,...) i, fins i tot

de comercialització dels productes. També es dona una interrelació entre l'agricultura i la indústria, la qual cosa fa que hi hagi un nombre considerable d'indústries agràries, fins i tot en comparació amb altres zones de Catalunya. Malgrat tot, l'agro-indústria no ha assolit el seu sostre i encara existeix un marge gran de possibilitats de transformació dels productes agraris. Aquesta agricultura moderna ha generat (relació de causa-efecte), un model de vida ben diferenciat del món rural tradicional i amb unes pautes de comportament semblants o iguals a les del món urbà. L'Àrea o àrees de secà, si considerem les diferències d'usos del sòl, contràriament al que s'ha dit de la zona regada, presenta una estructura i uns mecanismes de producció més tradicionals, fins al punt que alguns sectors de les comarques de secà de la Regió de Lleida han estat considerats com a zones agràries regressives que necessiten una alternativa productiva.

Les diferències existents a l'espai de la Regió de Lleida, àrees agràries homogènies diferents, poden fer pensar en la vàlidesa mateixa dels límits de la regió. Cal dir, en aquest sentit, que l'àmbit escollit no obeeix estrictament a l'especificitat de l'espai agrari, sinó a la pròpia estructura global del territori i al comportament de l'espai delimitat respecte a la ciutat de Lleida, en el context de l'articulació del territori català. Per tant, tot i existint característiques intraregionals diferents, que en alguns casos fan més semblant alguna part del territori a altres zones de fora de la



El canal d'Urgell (Urgell).



Paisatge entre Agramunt i Tàrraga (Urgell).

Regió de Lleida (tendència al despoblament, usos del sòl,...), existeix, actualment, una àrea socio-econòmica, amb una base geogràfica clara, que té com a centre organitzador la ciutat de Lleida i que hem analitzat considerant els indicadors bàsics i el seu àmbit restringit.

la regió de lleida i el model territorial català

El model territorial català actual ha estat creat, principalment, pel comportament del model econòmic de les darreres dècades. Les transformacions espacials recents i el model territorial resultant són conseqüència de la incidència espacial de les lleis de producció capitalista. Com a trets significatius de les transformacions espacials cal assenyalar: 1) la intensificació dels espais industrials, caracteritzada per la reestructuració i potenciació dels sectors industrials existents i per la difusió espacial limitada a partir dels nuclis tradicionals; 2) la creació de l'espai d'oci al llarg de l'eix litoral, principalment, i 3) la clarificació i especialització dels espais de producció primària i de recursos. El resultat és una major especialització funcional de l'espai català, que pot ésser interpretat pels mecanismes de la teoria centre-perifèria. El centre s'identifica geogràficament (malgrat la progressiva descolonització real de les decisions polítiques i econòmiques) amb l'àrea fortament

urbanitzada i industrialitzada. La resta del territori forma la perifèria on apareixen diverses zones amb característiques específiques, però amb un comportament comú de dependència respecte al centre, fruit d'uns fluxos d'intercanvis desiguals.

La Regió de Lleida, caracteritzada per una funció de producció agrària, tal com s'ha assenyalat al primer apartat, té un comportament genèric com a perifèria, malgrat les diferències sectorials i intraregionals. En les darreres dècades els nivells de desenvolupament a les diferents comarques han estat desiguals. Al Segrià i zones contínues afectades pel reg s'ha creat l'anomenada «regió fruitera» de Lleida amb una forta especialització agrària i modernització de les estructures productives. Tanmateix, la ciutat de Lleida ha sofert un ràpid creixement, afegint a la seva funció administrativa de capital provincial les funcions econòmiques terciàries generades per la demanda de la moderna agricultura desenvolupada i, en general, per les necessitats diverses de les persones i activitats econòmiques del territori, que en una relació de causa-efecte, graviten sobre la ciutat i que, com també ja s'ha assenyalat, per moltes circumstàncies ultrapassen l'àmbit de les cinc comarques a què ens referim en aquest escrit. Aquesta evolució econòmica, amb clares diferències internes, no ha modificat el sentit de la relació de la regió amb el «centre». La Regió de Lleida, com a conseqüència de la seva funció productiva, té uns outputs agraris —que tenen el seu origen

en zones de regadiu i de secà— i uns inputs industrials. Aquest model d'intercanvi, per la seva naturalesa i pel seu valor en les relacions de mercat, és clarament desfavorable a les zones de producció primària, com és el cas de la Regió de Lleida, malgrat la seva especialització i modernitat. Finalment, si analitzem el procés de creixement econòmic de la Regió de Lleida i en fem un esquema interpretatiu, arribem a la conclusió que ha estat un creixement perifèric, tal com ho demostren les constants més significatives: disminució de la població, transvasament d'es-talvi, subsector agrari dinàmic, dèficit d'equipaments col·lectius i desigual comportament intraregional, entre d'altres.

El model territorial descrit es caracteritza per l'existència de desigualtats i desequilibris territorials, des de la funció productiva fins a la dotació d'infraestructura, l'ocupació humana del territori o els nivells de renda. Aquests desequilibris van ésser estudiats en la dècada dels 70. La Regió de Lleida apareix considerada en aquests estudis, reflex de la realitat, com a zona desfavorida i formant part del territori menys desenvolupat i amb majors dèficits. Prendrem aquesta afirmació com a punt de partida i com a fil conductor en les consideracions que farem a continuació per aprofundir més sobre la situació de la Regió de Lleida en el context català.

El 1974 les comarques de la Regió de Lleida, a excepció del Segrià, van ésser considerades a la *Catalunya pobra* com



Vista des de Juneda (Les Garrigues).



Les Borges Blanques (Les Garrigues).

a comarques estancades o regressives. El 1976 el número 39 de C.A.U. va ésser dedicat de forma monogràfica a Lleida. En el seu contingut també trobem dades i clares referències a la situació i al paper de les terres de Lleida en el context català. El títol de la publicació és prou il·lustratiu *Lleida o la marginació*. Aquestes dues referències, entre altres, poden servir per il·lustrar la realitat territorial de Catalunya, i especialment de la Regió de Lleida, en la dècada del 70. La bibliografia actual sobre el tema també ens dona raó dels desequilibris i, per tant, de la seva permanència, malgrat els canvis ocorreguts en la dinàmica del model econòmic. Així, tot i considerant els canvis qualitius, la situació de la Regió de Lleida es manté, la qual cosa es comprova clarament si analitzem els indicadors i variables que normalment s'utilitzen per definir les característiques del territori. Per evidenciar aquest fet incorporarem en aquestes línies les característiques de la distribució espacial de la renda per càpita ja que considerem que aquest indicador sintetiza el comportament d'un gran nombre de variables i és demostratiu de les desigualtats territorials.

De l'estudi publicat a la *Revista Econòmica*. Banca Catalana núm 60, 1982, sobre l'estimació de la renda el 1979, es dedueix que la Regió de Lleida participa del 4,65% de la renda familiar disponible de Catalunya, mentre que la proporció de població és del 4,88% i que la Regió de Lleida suposa el 17,4% del territori català. Aquests percentatges

indiquen una gran desigualtat en la distribució territorial de la renda familiar disponible a Catalunya (relació superfície-renda) i també de la renda per càpita. Així, si considerem com a referència que la mitjana catalana és de 322.600 ptes., totes les comarques de la Regió de Lleida tenen valors de més del 10% per sota de la mitjana, excepte el Segrià que se situa entre el 0-10%, també per sota (vegeu quadre 1). En aquest cas no són les comarques de l'Àrea metropolitana —a excepció del Barcelonès— les que tenen una renda per càpita superior a la mitjana catalana, ja que la crisi econòmica les ha afectades de forma negativa.

Fins a mitjans dels anys 70 va durar l'etapa de fort creixement econòmic, la qual cosa va motivar que s'accentuessin els desequilibris territorials i els nivells de desenvolupament a l'espai català, resultat lògic de l'ús capitalista del territori. La dinàmica del model econòmic es va veure reforçada per les pautes de política territorial de l'administració o fins i tot podem dir, per l'absència d'una política territorial a escala intraregional. A Catalunya l'estudi i l'anàlisi del territori oferia com a resultat l'evidència d'uns forts desequilibris i desigualtats territorials. Davant d'això, diversos professionals de l'àmbit de l'economia i de l'urbanisme, principalment, (alguns lligats a l'administració pública) van fer propostes que recollien la necessitat de portar a terme el reequilibri del territori català mitjançant una política o conjunt d'actuacions que havien de tenir com a objectiu l'ordena-

ció del territori. Aquest corrent d'opinió i de propostes va tenir la màxima ressonància i intensitat amb motiu dels treballs de l'Àmbit VIII, Ordenació del Territori, del Congrés de Cultura Catalana.

Una dècada després, la situació presenta característiques diferents, no pel fet que hagin desaparegut els desequilibris, sinó perquè les possibilitats d'actuació estan sotmeses als condicionaments de les noves manifestacions del model econòmic. Així, de forma esquemàtica, podem assenyalar tres característiques que defineixen la situació actual: 1) el nivell econòmic, generador del model territorial, presenta manifestacions de crisi industrial, ben diferents a la tendència anterior de fort creixement; 2) es mantenen els desequilibris, tot i que la crisi ha incorporat canvis de tendència en el paper de les activitats productives i la seva dimensió espacial; 3) en una etapa democràtica i amb un govern autonòmic existeix una política territorial tímida respecte a l'objectiu de canviar la tendència del passat. Hem d'assenyalar que en temps de crisi les actuacions públiques, i també les privades, són el resultat de decisions molt ponderades. En definitiva, la lògica i la racionalitat fan que es mantingui la tendència anterior.

Les actuacions territorials que s'han fet darrerament i les que es preveu que es faran en els propers anys (ubicació d'activitats productives, inversions en serveis, infraestructura viària...) han estat i seran capitalitzades, principalment, per les necessitats «urgents» d'un

doble procés: la reconversió industrial i la reindustrialització. Així la capacitat inversora (pública i privada), molt minvada amb la crisi, serà canalitzada per resoldre els problemes financers de la reconversió i, a la vegada, per promoure el procés de reindustrialització. Això suposa una selecció, pràcticament imposada, de les actuacions des d'una perspectiva sectorial i també des d'una perspectiva espacial, ja que les actuacions se centraran en els nuclis o àrees industrials actuals. Per la lògica assenyalada anteriorment és fàcil pensar que també les actuacions en infraestructura, serveis i altres àmbits estaran mediatitzades pel procés esmentat.

Les perspectives assenyalades contrasten clarament amb les pautes de localització de l'activitat productiva i específicament industrial, de l'etapa anterior. Cal recordar les propostes i el procés (ja que va ésser una realitat amb resultats a diferents escales) de desconcentració industrial de la dècada dels 70. És obvi que els factors determinants d'aquest comportament —localització industrial i desconcentració— han desaparegut o bé tenen altres característiques com a conseqüència de la crisi. Per tant, l'esperada desconcentració industrial de Catalunya, que hauria afectat, segons els més optimistes, les àrees perifèriques i hauria ajudat a evitar els desequilibris, no s'ha produït, i ens trobem en una situació contrària que implica la pròpia reconversió i reindustrialització de les àrees ja industrialitzades, que captaran bona part dels recursos financers, noves indústries, etc. Només cal tenir en compte, com a referència, l'anomenada Z.U.R. de Catalunya, el seu àmbit territorial i els mecanismes que la caracteritzen a fi d'aconseguir concentrar les noves i possibles indústries.

Les orientacions de la política territorial de l'administració autonòmica i les actuacions realitzades indiquen el seu caràcter selectiu i voluntariós. En el Pla Territorial de Catalunya s'assenyalen sis zones d'actuació per cobrir les necessitats i déficits de les àrees depriudes de producció primària i de les zones industrialitzades afectades per la crisi. És un pla territorial de conjuntura, d'actuació immediata i a curt termini, però hi manca un clar disseny de l'estructura territorial de Catalunya a llarg termini. D'altra banda hi ha un altre instrument d'actuació territorial amb el qual es podrà comptar en un futur immediat. És el Pla de Desenvolupament Regional, realitzat per l'administració autonòmica per accedir al Fons Europeu de Desenvolupament Regional (FEDER). El contingut d'aquest Pla recull bastant l'esperit i el pla

d'actuacions que preveu el Pla Territorial de Catalunya.

De fet, les pautes de comportament del model econòmic actual, per la manca de claredat i continuïtat, no permeten establir un pla d'ordenació territorial a llarg termini. En qualsevol cas, la realitat és que les actuacions tendeixen a realitzar-se bastant en les zones de màxima concentració de mitjans de producció, d'infraestructura i de població. Així, per exemple, el Pla de carreteres té un disseny octogonal, però la seva aplicació demostra el caràcter selectiu de les actuacions a les zones de l'àrea barcelonina o indrets estretament lligats amb la seva dinàmica. L'autopista Terrassa-Manresa, l'eix del Llobregat, el Túnel del Cadí, són indicadors d'aquesta tendència. En aquests casos no s'han de valorar només les inversions específiques, sinó que també cal considerar el fet que la capacitat inversora és reduïda i, en conseqüència, desapareixen les possibilitats de fer, paral·lament, altres inversions d'importància.

Un altre exemple de captació i canalització d'inversions a l'àrea barcelonina, tot i que de moment és un projecte, és la promoció i celebració dels Jocs Olímpics de Barcelona 1992, que canalitza l'inversió pública i privada que en el context de crisi pot eliminar altres alternatives d'actuacions que possibilitessin un reequilibri territorial. En tot cas, serà difícil poder preveure els dos objectius.

Les consideracions realitzades fins ara sobre el model territorial català i la seva dinàmica no estan deslligades de la problemàtica de la Regió de Lleida, ja que cal entendre-la dins de la problemàtica territorial de Catalunya i perquè la solució als problemes socio-econòmics i territorials de la Regió de Lleida han de tractar-se en el marc d'una solució global per a Catalunya. Així, en parlar de concentració d'actuacions a l'àrea barcelonina, indirectament posaven en evidència la manca d'actuacions a les altres zones de Catalunya, entre elles la Regió de Lleida. Tanmateix, les possibilitats de les futures actuacions representen un risc per a la Regió de Lleida ja que no se'n beneficia.

Davant els problemes estructurals del model econòmic que fan difícils les modificacions necessàries del model territorial, sembla que no hi ha gaires possibilitats d'aconseguir a curt termini un reequilibri del territori. En tot cas, sí que sembla viable a llarg termini i la seva possibilitat estarà condicionada per les actuacions que es puguin fer ara, ja que poden accentuar els desequilibris ja existents o bé poden afavorir una tendència reequilibradora que

sigui definitiva a llarg termini. En aquest marc i d'acord amb el que s'ha dit en els apartats 1 i 2, podem fer unes reflexions entorn a algunes propostes d'actuació referents a l'estructura productiva i a la gestió dels recursos pressupostaris.

La funció de producció primària de la Regió de Lleida és irreversible i per això l'estructura productiva hauria de completar-se amb la ubicació d'activitats del procés de transformació dels productes a fi de participar dels beneficis tant com fos possible. En concret, s'hauria de crear una agro-indústria més potent i desenvolupada, malgrat l'elevat grau de control per part de les grans empreses i fins de dependència exterior. No s'ha d'oblidar que aquest tipus d'indústria està considerada com de les més dinàmiques, juntament amb la indústria militar i la d'alta tecnologia. És evident que la iniciativa és en mans del sector privat, però s'hauria de recolzar en una política sectorial adequada. D'altra banda, pel que fa a les zones de secà, que evidentment també haurien de participar en aquest procés, encara cal una racionalització de les explotacions agràries i un reordenament de cultius.

Pel que fa a la millora de la dotació d'infraestructura diversa i de serveis i davant el risc d'una desviació i/o concentració territorial dels pressupostos (major percentatge en la recaptació i distribució pressupostària) i el poder de decisió, les inversions estarien més lligades als interessos i a les necessitats dels àmbits territorials corresponents. Aquest procés hauria d'ésser paral·lel a una major coordinació de les actuacions dels diferents nivells i tipus d'administració (central, autonòmica, provincial, municipal). L'objectiu d'aquestes mesures seria aconseguir una major articulació de l'espai interregional i intraregional i una major dotació de serveis i infraestructura a fi que s'incrementés el nivell de benestar dels seus habitants.

FRANCESC LOPEZ PALOMEQUE, Geògraf